

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ.КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

РЕЦЕНЗИЯ

на представените трудове за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност ДОЦЕНТ, обявен от СУ „Св. Климент Охридски” в ПН 2.2 История и археология ((Нова история – История на Великобритания през XIX век) – един, за нуждите на ИФ, обнародван в „Държавен вестник“, бр. 24 от 17 март 2023 г.

Рецензент: професор, д-р Борислав Г. Гаврилов

Кандидат гл.ас. д-р Любомир Цветанов Кръстев

1. Кратки биографични данни за кандидата

Любомир Кръстев е роден на 21 декември 1988 г. Завършва бакалавърската програма, специалност История (Нова обща история) към Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски. В периода 2011 – 2013 г. участва в магистърската програма „Кризис, конфликти и дипломатия в световната политика XVI-XX в.“ Към катедра Нова и съвременна история, СУ „Св. Климент Охридски“, ИФ и през 2013 г. се дипломира с научната и образователна степен „магистър“. В периода 2013-2017 работи като експерт в Дигитализационен център към ИФ; 2014-2017 е хоноруван асистент по Нова (обща) история; СУ „Св. Климент Охридски“, ИФ, катедра Нова и съвременна история; от 2017 – до сега е главен асистент по Нова (обща) история; СУ „Св. Климент Охридски“, ИФ, катедра Нова и съвременна история. През 2017 г. защитава дисертация за придобиване на научната и образователна степен „Доктор по история“ на тема „Наполеон Бонапарт в британското обществено мнение“; 2019-2021 е постдокторант към ИФ

на СУ „Св. Климент Охридски“, като разработва проучвания на тема: „Британците между франкофобията и русофобията в навечерието и по време на Кримската война.“ и „Източният въпрос в дневниците на кралица Виктория в годините на Кримската война.“

Напускайки за момент официалният тон на рецензията искам да споделя, че цялото научно развитие на гл. ас. Любомир Кръстев – от бакалавърската степен, през магистратурата и докторската степен (на която аз съм един от рецензентите), премина пред очите ми и, изкушавам се да кажа, с моето скромно участие.

Характеристика на научната и научно-приложната продукция на кандидата. Представените публикации за рецензиране са две монографии, публикувани статии, студии и доклади, в списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни токове. От подадените документи е видно, че авторът се представя с две монографии, една студия, 15 статии и три сборника, на които е съставител. Приложение 10В (Публикациите селектирани специално за участието в конкурса съдържа 14 публикации).

Съобразно изискванията на ЗВО кандидатът има следните наукометрични показатели:

ГРУПА А. Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен "доктор" – **50 точки.**

ГРУПА В. Публикувана монография, която е представена като основен хабилитационен труд - „Войната на Палмерстън. Великобритания, Кримската война и балансът на силите“. Университетско издателство "Св. Климент Охридски“, 2022. ISBN 978-954-07-5619-6 – **100 точки.**

Група Г. Публикувани трудове в реферирани и нереферирани издания – **280 точки.**

Група Д. Цитирания: в реферирани и нереферирани издания – 135 точки.

Общо наукометричните показатели за научната и научно-приложната продукция на кандидата сочат **565 точки.**

Пристъпвайки към рецензирането на хабилитационният труд трябва да подчертая, че и за мен, като изследовател, темите свързани с международните отношения през деветнадесетото столетие, ролята на Великобритания и изследването на общественото мнение отдавна представляват научен интерес. Моята докторска дисертация, защитена през далечната 1989 г. беше на тема „Войните за обединението на Германия и английското обществено мнение“.

Предмет на представената монография е ролята на британския политик лорд Палмерстън в Кримската война. Участието на Палмерстън в събитията около войната представлява един от важните аспекти на конфликта между Запада и Русия през 1853-1856 г. В периода между Виенския конгрес и Първата световна война, Кримската война се явява най-големият военен сблъсък на Стария континент, който ревизира съществуващата система на международни отношения. Кримската война заема сложно място и в британската история, а политиката на Палмерстън представлява интерес, тъй като той се изявява като компетентен лидер с решаващо за войната участие.

Изследването е базирано върху широк и разнообразен изворов материал. С голяма стойност са документите от различните британски архиви. За изясняване на предложената тук тема, са консултирани документите от Британския национален архив (BNA), Кралският архив (RA) – най-вече дневниците на кралица Виктория; архива на научния център

„Темплър“ към Националния армейски музей в Челси (NAM); колекцията от ръкописи на Британската национална библиотека (BL), в която водещо място заемат документите, свързани с преговорите по време на Парижкия конгрес през 1856 г.; Градският архив в Лондон (LMA); парламентарните дебати чрез публикуваните стенографски дневници на британския парламент; писма на офицери и войници, дневници и спомени, тъй като така може да се пресъздаде по-точно реалната картина на войната, както и печатната преса и нейните репортажи и публикации от времето на Кримската война

По мое мнение основният принос в монографията „Войната на Палмерстън...“ е в привличането на непубликувани документи от няколко британски архива, които обогатяват съществуващото познание по темата за Кримската война. На второ място следва да се посочи опитът да се интерпретира конфликта през призмата на личността на Палмерстън, което, с известни уговорки, не е правено до момента. В контекста на българската историческа наука „Войната на Палмерстън...“ предлага един своеобразен разказ за Кримската война, който представлява интерес за занимаващите се както с българската история в този период, така и за политическото развитие на Балканите и Османската империя. Преди всичко обаче българският читател може да се запознае с пъстрата картина на британския политически, социален и икономически живот в тези бурни години и да добие по-задълбочена представа за историческото развитие на Великобритания и важното ѝ място за развитието на историческите процеси по целия свят, включително и на Балканския полуостров.

Втората монография (Приложение 2), която е включена в публикациите за конкурса, е озаглавена „Наполеон Бонапарт в британското обществено мнение, 1796-1815 г.“ Университетско издателство „Св.

Климент Охридски“, 2023 г. Тя е базирана на защитен през 2017 г. дисертационен труд със същото заглавие.

Както сам дисертантът отбелязва, един исторически труд, който разглежда събития с такава голяма давност, трудно може да претендира за оригинални приноси. Особено, когато засяга една от най-проучваните личности (Наполеон). Но темите свързани с проучването на връзката между политиката, медиите и общественото мнение днес са особено актуални и това придава на работата не само значимост, но и една подчертана актуалност. Особено актуално звучене намира въпросът за изграждането на положителни или отрицателни представи за определени личности, тъй като механизмите за това днес по не са по-различни от онези, прилагани в началото на деветнадесетото столетие.

Основната цел на изследването е да проучи британските настроения към Наполеон Бонапарт от времето на неговата първа кампания в Италия до заточението му през 1815 г.

За постигане на набелязаните цели дисертантът използва методите на историческият анализ, като привлича не само официални документи, но и такива от по-неофициален характер, необходими за проучването на обществените нагласи. Богатата изворова база отразява стремежа да се обхванат в най-голяма степен всички възможни видове документи, имащи отношение към британското обществено мнение за Наполеон. Водещо място заемат официалните документи, като най-важни сред тях са стенографските дневници от Камарата на общините и Камарата на лордовете. Друга група документи с официален характер засяга съдебните дела за държавна измяна и клевета във Великобритания. В материалите от процесите срещу привържениците на Наполеон и радикалите-републиканци се разкриват много

съществени и непроучени аспекти от британското обществено мнение по отношение на френския император. Обвинителни актове и свидетелски показания, защитните слова на обвиняемите и техните адвокати представят една непозната, но много важна част от обществените нагласи, която не е отразена в други извори. Привличането и анализът на тези документи е сред най-съществените приноси на дисертационния труд. Тук трябва да споменем и анализът на карикатурите, които се явяват важна част от изворовия материал по темата, тъй като характеризират визията на англичаните за Бонапарт. Анализирани са работите на карикатуристи като Джеймс Гилрей, Чарлс Уилямс и Джордж Крукшанк.

Основният масив от изворовата база естествено засяга периодичния печат. Разгледани са над тридесет вестника и списания с национално и локално разпространение. Съзнавайки особеностите на този тип изворов материал, авторът правилно отбелязва, че вестниците едва ли разкриват с точност същинското обществено мнение, но задават тона на дискусиата и внушенията им имат силно въздействие върху публиката. Именно чрез тях могат да се доловят различни гледни точки и позиции, които в известна степен отразяват актуалната картина на обществените настроения.

Не са пропуснати и документи от личната кореспонденция на британските политици, интелектуалци и общественици, в които се откриват важни аспекти от образа на Наполеон, които липсват в официалните документи, пресата или памфлетите. Както много уместно отбелязва дисертантът, този тип документи разкриват гледната точка на елита, без редакторската намеса на издателя или цензуриращата дейност на властта. Затова привличането им е важно и допринася за приносните моменти на дисертацията: На първо място анализът и оценката за ролята на цензурата, законите за „ограничаване на пресата“ и

мерките на Пит срещу профренски настроените британци за формирането на общественото мнение. Тук първостепенно значение има анализът на документите от съдебните дела. Тези първични извори се използват за пръв път по темата и чрез тях се обогатява значително представата за обществените нагласи по отношение на Наполеон и настроенията във Великобритания.

На второ място трябва да поставя подробният преглед на периодичния печат в страната, включващ над тридесет вестници и списания. Освен големите лондонски издания, в дисертационния труд са включени и провинциалните вестници. Голяма част от тях не са попадали досега в полезрението на досегашните изследвания.

На трето място идва очертаването на голямото значение на профренските настроения и на значителния брой наполеонов привърженици във Великобритания. Това е теза, която не намира място в научната литература до момента, но наличните източници ясно разкриват тази важна тенденция в британското общество. При анализът на ролята на френските емигранти във Великобритания и отпечатъкът, който те оставят върху представата на британците за френския император, в научно обращение са въведени редица непроучени архивни документи.

ГРУПА Г. Публикувани трудове в реферирани и нереферирани издания – 280 точки.

Третата публикация (Приложение 3), представена за оценяване, е студия, посветена на „Епидемията от едра шарка и Френско-пруската война 1870-1871 г.“ (Годишник на Софийския Университет "Св. Климент Охридски", т. 104., 2019.) Разглежда се значението на епидемията от вариола, разпространена сред френската войска непосредствено преди и по време на

конflikта, за поражението на Франция. Това е един слабо познат аспект на Френско-пруската война и авторът определено има принос към изясняването на този пренебрегван проблем. Четвъртата публикация (Приложение 4) е свързана с управлението на Британския мандат в Палестина и разглежда сътрудничеството между една радикална ционистка организация и силите на Оста по време на Втората световна война. Разгледани са причините за образуването на мандатна Палестина след Първата световна война с цел да се подчертае разочарованието на някои ционисти от отказа на британските власти да удовлетворят създаването на независима еврейска държава (предвидено в декларацията Балфур).

Следващите три публикации (Приложение 5, 6 и 7), представени за разглеждане, връщат вниманието ни към различни аспекти и проявления на епидемиите в историята. Първата е „Холерата сред съюзническите войски по време на Кримската война, 1853-1856 г. В статията са анализирани ценни документи от британските архиви, свързани със състоянието на флота и армията по времето на Кримската война. Особено интересни са сведенията на корабния хирург Уилям Смит. С приносен характер са и сведенията за епидемията, които се съдържат в дневниците на кралица Виктория. В статията се анализира и общото значение на епидемията от холера през войната и се изследва връзката между заразните болести и военните кампании. „Епидемиите в Новото време и поуците от тях.“ (Приложение 6) (В: Станчев, К., Петров, С. (съст) Публичното управление след 2020: Какво знаем, когато не знаем нищо? Доклади от Пета международна конференция по публична администрация, Софийски университет "Св. Климент Охридски", Университетско издателство "Св. Климент Охридски", 2022) е статия, стремяща се към обзор на най-ярките и забележителни проявления на епидемиите в периода от Ренесанса до Първата световна война на Стария

континент. Изследването е замислено като опит да се потърсят поуците от срещите с различни заразни заболявания в миналото и как това влияе на политиката, икономиката и обществата като цяло. Обсъдени са популярни епидемии като чумата и вариолата, но също е посветено внимание на бъдещите днес удивление болести, като мистериозната потна треска, която изчезва толкова ненадейно, колкото и се появява. Статията се стреми да пресъздаде сблъсъка между науката и култовите вярвания, между научния подход на лекарите и шарлатанството на „лечителите“. От подобен род е и публикацията (Приложение 7) „Епидемиите като всекидневие в Ранномодерна Европа.“ (В: Георгиева, Т., Симова, А. Кръстев, Л. (съст.) Ранномодерна Европа. Граници и противоречия. Университетско издателство "Св. Климент Охридски", София, 2022). Разликата е в по-задълбоченото разглеждане специално на периода на ранното ново време и акцентирането на прехода между Средновековието и модерността.

Статията за „Кримската война в дневниците на кралица Виктория“ (сп. „История“, 2022, год. XXX, кн. 2) проучва как е отразено британското участие във войната срещу Русия в периода 1854-1856 г. (Приложение 8). Като един от най-информирани монарси на своето време, кралица Виктория разполага с много акуратна информация за актуалните събития по време на дългото си управление. Това важи в пълна степен за епохата за Кримската война. Нейните прословути дневници, които са обект на най-различни научни разработки, покриват много голямо разнообразие от теми, но представената статия е първата, която обръща специално внимание на отразяването на Кримската война в тях. Отново на базата на същите дневници, но ползвайки томове от по-ранен период, е разработена публикацията (Приложение 9) „Посещението на император Николай I във Великобритания през 1844 г.“ (В: Георгиева, Т., Баева, И. (съст.) Русия

между Изтока и Запада. Политика, Идеология, Дипломация. Сборник в чест на доц. Димитър Вечев. Университетско издателство "Св. Климент Охридски", София, 2022). Привлечени са също и материали от британската преса, тъй като посещението на руския цар през 1844 г. е събитие, което прави голямо впечатление на съвременниците. Статията има важно значение за изясняване на отношенията между Великобритания и Русия в контекста на Източния въпрос, който Николай I желае да разреши в полза на Петербург. Затова неговата визита в Лондон цели да трасира пътя към благосклонна британска позиция, която да освободи руската политика от притеснението да се съобразява с британските интереси. Интересен акцент е поставен върху слабостите в руската дипломация и този епизод е анализиран през призмата на последвалите събития в Кримската война, десетилетие по-късно. Подобен е характерът и на следващата статия (Приложение 10), озаглавена „Размисли за русофобията във Великобритания през първата половина на XIX в.“ (сп. „История“, 2021, год. XXIX. кн. 4.) Там се разглеждат причините за русофобията в Европа след 1815 г. и как тези антируски чувства се настаняват на Острова. На британска почва русофобията придобива не просто характер на обществено настроение, а според някои дори става важен идеологически елемент в политическия дебат и държавното управление. Външната политика на Великобритания след 1830 г. се ориентира към противопоставяне срещу руската заплаха от експанзия и множеството пропагандни материали, които се отпечатват, са свидетелство за това. Те са разгледани и анализирани, подробно са обяснени най-важните русофобски трудове и ефектът от тяхното разпространение сред тогавашната общественост. Много от същностните черти на антируското говорене от средата на XIX в. по същество не търпят големи изменения и до днес, което прави проблема с актуално звучене, което само по себе си е атестат и за

съвременната политика на Русия. „Конфликтът между католици и православни за покровителството на Светите места в Палестина в навечерието на Кримската война“ (Приложение 11) (История, 2019, год. XXVI, кн. 4) представя важен въпрос за повода за Кримската война – спорът за това коя църква да има първостепенна роля в християнските светилища в Палестина. Тази тема често е засягана в най-разнообразни изследвания, което само частично обяснява сложния път от дребнавия конфесионален спор между проповедниците в Йерусалим до дипломатическия конфликт между Великите сили, предшестващ Кримската война. Статията е базирана върху официална дипломатическа кореспонденция и умишлено представя подробно описанията на обредите, светилищата, храмовете и тяхното разположение, защото само така може да се схване колко сериозен изглежда за съвременниците този проблем и защо е способен да доведе до подобна ескалация на напрежението между дипломатическите мисии в Константинопол. Дискутиран е цялостният политически контекст на този спор, тъй като значение има не само случващото се в Йерусалим, Витлеем или Цариград, но най-вече събитията във Франция след 1848 г. и идването на Луи Наполеон на власт, тъй като това дава нов импулс на една стара разпра. Публикацията (Приложение 12) за „Британското обществено мнение и Кримската война, 1854–1856 г.“ (В: Димитров, Д., Кацаров, С. и др. (съст.) Империи и имперско наследство на Балканите. Сборник в чест на 70-годишнината на проф. Людмил Спасов. Т. II. Ново време и съвремие. Пловдив, 2019.) обсъжда обществените нагласи на британците към конфликта срещу Русия. Използвани са различни извори, привлечени са вестници от епохата и дневници на съвременници, прави се опит да се обясни особената трансформация в британското общество от обичайната за страната русофобия към сравнително новото чувство, което постепенно

завладява жителите на Британските острови – русофобията. „Британските радикали срещу държавната доктрина на Уилям Пит-младши (1799-1815).“ (Приложение 13) (В: Баева, И. (съст.) Държавната идея в модерната епоха. Университетско издателство "Св. Климент Охридски", София, 2018) цели да представи един сблъсък между британските либерали и управляващите в страната тори по времето на премиера Уилям Пит младши (1783-1806). Конфронтация между тези две групи става на фона на току-що изгубените тринадесет колонии в Новия свят и революционните вълнения във Франция, събития поставящи интегритета на Великобритания пред съдбовно изпитание. Последната статия (Приложение 14), е „Престъпление или Просвещение? За творчеството на Маркиз Дьо Сад.“, (сп. „История“, 2018, год. XXVI. кн. 3). В нея се прави критичен исторически анализ на литературното творчество на скандалния либертински писател, чрез който то се интерпретира не като обидна за добрите буржоазни нрави порнография, а като радикален способ на дьо Сад да изобличи несправедливостите на Стария режим. Статията противопоставя това тълкуване на схващането, че авторът на шокиращите романи и повести е обикновен женомразец и насилник, задоволяващ извратените си желания чрез литературно увековечаване на завършения садист. В представената публикация тази гледна точка се оспорва, като се привеждат множество примери за революционната същност на това творчество, което демаскира привилегированите съсловия като загубили човечност насилници, стоварващи своите бесни похождения върху безпомощното простолюдие. Освен това се дискутира принадлежността на автора към идеите на революцията, както и участието му в нея, в създадените след рухването на режима органи на властта и пр. – доказателство, че съвременниците гледат на дьо Сад като на човек, със заслуги за победата срещу монархията. Един

доста различен образ от този, в който обикновено д-р Сад се разглежда от литературната критика и социалните науки.

ГРУПА Д. Представените цитирания отговарят на изискванията. Цитирания в световноизвестни бази данни: 3 (45 точки); Цитирания в монографии и колективни томове с научно рецензиране – 8 (80 точки); Цитирания или рецензии в нерелефирани списания с научно рецензиране – 2 (10 точки). Всички цитирания и рецензии са в сериозни научни списания, сборници и монографии. - **135 точки.**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Рецензираните трудове показват, **гл. ас. д-р Любомир Кръстев** като изграден учен, който има собствен почерк, мнение и умения да го защитава. Той се движи в разнообразни сфери на изследване, които са съобразени с неговата професионална специализация и подготовка и с добра методологична основа. Като автор е изключително коректен към документалните източници и постиженията на историографията. Изводите, и анализите са подчертано лични и представляват принос на автора при пълно зачитане на постиженията на историографския процес. Новите погледи и тези върху проучваните от него теми имат своето място в научното пространство.

В заключение искам да подчертая, че представените за рецензиране изследвания и извършената от автора изследователска работа ми дават основание да заявя, че след защитата на своята дисертация, участникът в конкурса е продължил своите изследователски търсения, използвайки ефективно натрупаното познание и специализация. Представените научни

трудовете напълно покриват изискванията на член 2б от Закона за развитието на академичния състав в република България, в професионалното направление 2.2. История и Археология. Точките, в приложената наукометрична таблица – 565, при необходимости 400, са напълно реални и отговарят на законовите изисквания по отделни групи.

Всичко това, ми дава пълна увереност да гласувам положително за заемането на академичната длъжност „доцент“ на гл. ас. д-р **Любомир Кръстев** по обявения конкурс на Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

15.06.2023 г.

Проф. д-р Борислав Гаврилов